

ISMERETLEN BESSENYEI-LEVÉL EGY KIAKNÁZATLAN BESSENYEI-DOKUMENTUM TÜKRÉBEN

1. A pozsonyi Szlovák Központi Levéltár Zay-anyagának ugróci részében (Uhrovecký archiv) a négy ladulát kitevő magyar nyelvű levelek között,¹ 1047-es számon (a négy ladula számozása folyamatos) egy — minden jel szerint — ismeretlen Bessenyei-levél található. A levél jól olvasható, autográf missilis; külzete hiányzik. Szövege betűhív átirásban a következő:

Tekintetes Consiliarius uram!

Podmonitzki (sic) János uram küldötte hozzám ez levelet, mellyet a Ttes uramnak aláztatosan meg küldök, az urnak Pográtz (sic) uramnak is szól² benne egy levél. Udvarlására a Ttes uraknak mentem volna, de el fogot a munka, most várok választ az illendő helyről, az Istántiaval (sic) sijnjetni lehet;³ a méltóságos Báró Zayt aláztatosan tisztelem, úgy az urat Uyházi, és Pongrátz uramat tisztelettel köszöntöm a Ttetes urnak pedig

Béts 24 febru 1774

*alázatos igaz
szolgája maradok
Bessenyei György*

én bennem a reménség igen eleven és örvedetes

A négy ladula szigorúan kronologikus rendbe szedett anyagában Bessenyeinek ez az — egyébként igencsak igénytelen — missilise hosszú sor Zay Péterhez intézett levél között foglal helyet, mint az a három már ismert Bessenyei-levél is, melyek kicsivel utóbb, 1050—1052. szám alatt következnek.⁴ De egyfelől a címzés (*Tekintetes Consiliarius uram*),⁵ másfelől és főleg az a körülmény, hogy Bessenyei épp a címmel üdvözlötteti Zayt, első pillantásra is azt a jogos gyanút kelthetik, hogy a no. 1047 *nem Zay Péterhez íródott*, csupán *Zay Péter levéltárba került* valahogy. Az önkéntelenül, mindjárt felmerülő kérdés tehát az, milyen úton-módon keveredhetett a no. 1047 missilis a Zay család ugróci iratai közé, s hogy ki volt a levél tanácsosi titullal megtsizteit címzettje. Szerencsére ez, a levél keletkezési körülményeivel és egyelőre meglehetősen homályos utalásaival együtt, viszonylag könnyen tisztázható.

2. Ismeretes, hogy 1773 végén Bessenyei kivált a testőrség kötelékéből és a hazai református egyházak újonnan megválasztott curator generalisa, Beleznai Miklós felkérésére a reformátusok bécsi ügyvivője lett, olyan időpontban, amikor a magyar reformátusok, Beleznai kezdeményezésével, körülményeik és jogi helyzetük javítását szerették volna kieszközölni Mária Teréziától, s nem alaptalanul számítottak arra, hogy céljaik elérésében Bessenyei, akinek kitűnő kapcsolatai voltak az udvarnál, jó szolgálatokat tehet nekik.⁶ Ismeretes továbbá, hogy a reformátusokkal majdnem egyidőben és ugyanazon megfontolásoktól vezettetve a hazai evangélikus egyházak is mozgolódni kezdtek, aminek eredményeképp 1774 elején evangélikus deputáció utazott Bécsbe, egyházaik kéréseit és panaszait a királynő elé terjesztendő. És a küldöttség sikerrel járt: személyesen nyújthatta át memorandumát Mária Teréziának, mégpedig 1774. március 6-án.⁷ Nos, Bessenyei fentebb közölt levele, mely február 24-én, tehát alig tíz nappal az evangélikus küldötteket fogadó királyi audiencia előtt kelt, az itt vázolt összefüggésekbe illeszkedik, pontosabban szólva az evangélikus deputáció bécsi előkészületeivel áll szoros kapcsolatban. A küldöttségnek ugyanis fennmaradt a naplója,⁸ s a hat, sűrűn teleírt lapból álló, latin nyelvű beszámoló nemcsak a levél minden célzását-utalását világítja meg, de Bessenyeire többször név szerint is hivatkozik. Tanácsos ennél fogva a Naplót, legalább fő vonásaiban, egybevetni a levéllel, a Bessenyeit említő passzusokat természetesen — dokumentum-értékük miatt — hiánytalanul és teljes terjedelmükben, latinul is idézve.

¹ Zbierka mad'arských listov od 16. stor.

² Az eredetiben *szól és benne* között, áthúzva: *et*.

³ Az eredetiben *lehet* után központozás nélkül folytatódik a szöveg.

⁴ Kláudia THALLÓCZY L.: Bessenyei György levelei Báró Zay Péterhez. Figyelő 10, 1881, 154—155. Ezek a missilisek különben szintén Bécsben íródtak, ugyanazon év május 6-án, június 13-án, illetve június 21-én.

⁵ Összehasonlítással íme a no. 1050—1052 címzései: *Méltóságos Uram, Nagyságos Baro Uram, Nagyságos Uram*.

⁶ GÁLOS R.: Bessenyei György életrajza. Bp. 1955. 125. sk. Bessenyei ügyvivői ténykedését külön tanulmányban taglalta ZOVÁNYI J.: Bessenyei György mint főconsistoriumi titkár, Sárospatak, 1909.

⁷ L. HAAN L.: A magyarországi ágostai hitvallású evangélikusok egyetemes gyűlései és az egyetemes világi felügyelői hivatal, Bp. 1882 (Protestáns Teológiai Könyvtár XVII. kötet), 5. sk.

⁸ Az Evangélikus Országos Levéltár őrzi, jelzete I. a 20/23a, címe *Diarium Deputationis Anno 1774 ex parte Aug. Conf. addictorum ad Suam Maiestatem Sacratissimam ablegatae*. A szövegből imitt-amott hiányzik egy-egy szó, s a helyük üresen maradt, ami másolatra látszik utalni; mintha a scriptor nem tudott volna mit kezdeni az autográf példány olyik szavával. Hogy ki vezette a feltételezhető — elveszett vagy lappangó — eredeti, nem derül ki.

3. A Napló a küldöttség-járás hátterét is megrajzolja, s bevezetőül az egyházuk helyzetének rendezéséről beszélő reformátusok, kivált Beleznai Miklós kezdeményező lépéseiről szól: Beleznai — értesülünk — némi puhatólódzás után 1773 májusában előkészítő tárgyalásokat folytatott a királynővel; hazatérve, szeptember 2-án, tanácskozára ült össze a református superintendenciák vezetőivel Bugyiban levő birtokán; s szeptember 19-én, immár negyedik alkalommal, ismét visszautazott Bécsbe, hogy tanácskozásuk eredményeit Mária Terézia tudomására hozhassa. A Napló szerint ekkor vették igénybe először Bessenyei szolgálatait: a református deputáció a még testőr író közbenjárásával nyert október 8-án audienciát, ahol aztán Beleznai beszámolókat a Bugyiban végzetekről. De ugyanitt szóba kerülnek az evangélikusok is; az október 8-i kihallgatáson a királynő „nyomatékosan” érdeklődött az iránt, vajon az evangélikus egyházakat tájékoztatták-e, mert ő, úgy mond, „nem hajlandó a reformátusok és az evangélikusok ügyét szétválasztani”.⁹ Bessenyei most megint akcióra lép és újabb kihallgatást eszközöl ki a deputációnak, ezúttal október 12-re, mikor is Beleznai és társai két dokumentumot terjesztenek az uralkodó elé: az egyiket, a latin nyelvűt — mondja a beszámoló — „korábban”, „közös munkával” szövegezte meg a két protestáns felekezet, a másikat, az előbbi német nyelvű kivonatát Teleki József¹⁰ készítette. S a királynő ígéretet tesz, hogy a memorandumokban foglaltakat mérlegelni fogja; a hazatérő Beleznai pedig közli az evangélikusokkal: Mária Terézia személyes jelentkezésüket várja.¹⁰

Eddig az események első felvonása; innentől kezdve az evangélikusok előkészületeit taglalja a Napló. A felekezet vezetői szemlátomást nem vesztegettek az időt; Beleznai értesítésére, ha a beszámoló szövegéből nem is, máshonnan tudjuk,¹¹ már november 1-én tanácskozára ülnek össze, s a tanácskozás eredményeképp határozatba hozzák, hogy a királynőtől reklamált küldöttséget Zay Péter mint inspector generalis vezesse, tagjai pedig a Hegyvidéki, a Pozsonyi, illetve a Tiszán inneni és túli Kerület részéről Prónay László, Pongrátz Boldizsár és Újházy Dániel legyenek — hármójuk nevével Bessenyei fenti levelében is találkozunk —, ami viszont a Dunántúli Kerületet illeti, az menessze a maga megbízottját egyenest Bécsbe.¹² Mindamellett jó három hónap telik el, mire a küldöttség útra kelhet. Zay, Prónay, Újházy és Pongrátz 1774. február 10-én Pestről indulnak el, menet közben is tárgyalnak, értesítéseket szereznek, Po-

⁹ *Visum fuit in toto hoc negotio uti opera Domini Locumtenentis Georgii Bessenyei (sic) de eadem, Nobilis Turmae Praetorianae Hung. Equitis, qui etiam Dno Generali (= Beleznai), pro die 8. Octobris audientiam apud Suam Mattem procuravit, qua occasione eodem opus Bugyense praesentante, Sua Mattas expresse quaesivit, an negotium hoc A (ugustanae) C (onfessionis) addictis communicatum sit, declaravitque nolle se eisdem ab H (elveticae) C (onfessionis) addictis separare.*

¹⁰ A későbbi politikus és irodalom pártoló Telekiről van szó, akivel több meggyűlik a baja Bessenyeinek, vö. GALOS R. i. m. 137. sk.; hamarosan vezető szerepre tesz szert a hazai reformátusok között, ő lesz Beleznai legfőbb riválisa, akit Kazinczy „református pápa”-ként emleget, l. GALOS R.: i. m. 362.

¹¹ A 9. jegyzetben idézett szövegrész után, folytatólag: *Positae eodem Dno Bessenyei titulato Dno Generali et caeteris etiam deputatis audientiam apud Suam Mattem pro die 12. Octobris exoperante iidem instantiam nomine communi prioribus temporibus per utriusque Confessionis addictos mutua opera, lingua latina conceptam, plane 26. philtrarum, una vero brevem illius extractum, per Illustrissimum Dnum S. R. I. Comitem Josephum Tekely (sic) de Szeck, Sae C. R. A. Mattis Camerarium, germanice concinnatum, Suae Matti exhibuerunt; quae etiam Sua Mattas benigne accepit, seque omnia expendere velle, declaravit.* A szövegösszefüggés egyébként, csak mellesleg jegyezzük meg, itt némileg homályossá válik. Nem világos, miért volt szükség Beleznaik második kihallgatására; és azt is csupán találgatni lehet, vajon mikor, hogyan, kik közreműködésével született meg a két felekezet közös memorandumja. Igaz, a beszámoló a Bugyiban rendezett gyűlés és Beleznai második bécsi útja között említést tesz arról, hogy Mária Terézia utasítja az evangélikusok egyik bécsi ágensét, Nagy Sámuel, készítsen beadványt mindkét felekezet nevében, de az utasítás — a szöveg expressis verbis hozzáfűzi — német nyelvű beadványra vonatkozott. Ennek egy latin nyelvű változatát nyújtották-e be Beleznai az október 12-i audiencián, vagy egy másikat, nem tudni; amiképpen az sem közvetlenül evidens, miért várt a királynő külön küldöttséget az evangélikusoktól, ha a Beleznai-vezette deputáció beadványa is a két felekezet „közös nevében” (*communi nomine*) készült? Mindez azonban, szerencsére, semmi akadályt nem gördít a közölt Bessenyei-levél értelmezése elé.

¹² L. HAAN L.: i. m. 8.

¹³ A superintendenciák megbízólevelei, I a 20/22 jelzettel, szintén az Evangélikus Országos Levéltárban található; sajnos — ismét csak mellékesen jegyezzük meg — most a creditálisok árnyékozzák be a Napló ezúttal egészen világos előadását. Egyfelől ugyanis a Tiszán inneni és túli Kerület megbízólevele nem, a szeptemberi közlés ellenben szerepel a creditálisok között (1774. február 28-i kelettel), a Dunántúli Kerület pedig egymást követően három megbízólevelet is kiállított (1774. február 1-ről, 1774. február 14-ről és 1774. február 26-ról keletve); másfelől az egyes creditálisok a küldöttség összetételét nemcsak egymástól, hanem a Naplótól is némileg eltérően adják: a soprotniak Zay, Prónay, Újházy és Pongrátz mellett Vidos Sándort is meghatalmazták, a Hegyvidéki Kerület listája viszont (kelet: 1774. február 12) ebből az öttagú névsorból Pongrázt, a Pozsonyi Kerületét (kelet: 1774. február 26) Zay Pétert elhagyja (igaz, mint az okmány egyik aláírója, Zay nyilvánvalóan nem adhatott meghatalmazást sajátmagának); a Dunántúli Kerület először csak Zayt és Prónayt nevezi meg, másodsorra már mellettük Újházyt és Káldi Mihályt is, míg harmadjára Káldit Vidos Sándorral helyettesíti. A részleteket illetően tehát itt is volna mit tisztázni; nem utolsósorban azt, hogy miért adták ki a creditálisok többségét későn, február vége felé, mikor a deputáció már Bécsben tartózkodott. Mindenesetre úgy tűnik, hogy a küldöttség összetételére nézve a superintendenciák között nem volt olyan egyetértés, amilyet a Napló sejtnei enged. És még egy utolsó megjegyzés. A Dunántúli Kerület, mint a három eltérő creditális mutatja, meglehetősen határozatlan; később — látni fogjuk — hasonlóan határozatlanságról tesz majd tanúbizonyságot, jónéhány kínos perccel szerezve a Bécsben ügyködő deputációnak.

zsonyban például a már említett Teleki Józseftől; így csak egy hét múlva, 18-án érnek a császárvárosba. Másnap Pongrátz, aki korábban egyházának bécsi ágense volt,¹³ „bizonyos úrhoz megy” (*adivit certum Dominum*) tudakozódni ügyük állása felől, s mert az illető biztatja őket, hogy siessenek beadványuk — vagy ahogy a Napló nevezi: instantiájuk — elkészítésével, mindjárt munkához is fog. Ebben telik a következő nap: Pongrátz írásba foglalja, amit a Pesten már megszövegezett memorandumhoz, nyilván az időközben szerzett információk hatására, jónak lát hozzáfűzni, s kiegészítéseit a küldöttség többi tagja is átnézi. Ugyanakkor, minthogy a Dunántúli Kerület delegátusa még nem csatlakozott hozzájuk, sürgető üzenetet küldenek Sopronba: haladéktalanul indítsák útnak meghatalmazottjukat, különben az a látogatás keletkezhet, hogy a maguk részéről nem értenek egyet a küldöttség által beterjesztendő kérvénnyel. A következő három nap folyamán Újházy németre fordítja az instancia eredetileg nyilván latinul koncipiált szövegét, s ámbár 24-én még javába dolgozik (csak emlékeztetőül: Bessenyei levele szintén 24-én kelt!), a többiek időnyerés céljából hozzákezdnek a német és latin változat egyeztetéséhez, szükség szerint változtatásokat eszközölve; hanem a feladat kényes volta követelte meg, hogy a munkának ennél a fázisánál a deputáció tagjain kívül Teleki József, a két evangélikus ágens, sőt, legalábbis „olykor”, Bessenyei is jelen legyen. Mindenesetre 26-án mind a fordítással, mind az egyeztetéssel készen vannak,¹⁴ úgyhogy 27-én és 28-án már a német változatot tisztázhatják, mégpedig két példányban, egyiket a királynő, másikat társ-uralkodója, a későbbi II. József részére.

Most azonban a küldöttség átmenetileg kínos helyzetbe kerül, amiért a Napló Bessenyeit marasztalja el. Bessenyei ugyanis — közli a beszámoló szövege — a Dunántúli Kerület megbízottja híján négy személynek kért kihallgatást, elmulasztotta viszont bejelenteni, hogy a Bécsben időző négy delegátus egy nincsen kész a beadvánnyal, s hogy egy további delegátus érkezése várható. Így Mária Terézia már február 27-én, szokott vasárnapi audienciáján hajlandó lett volna fogadni őket; csakhogy Zay és társai, nem tudni, kinek a mulasztása folytán, de nem értesültek erről, tehát nem is jelentek meg az audiencián. Szerencséjükre a királynő nem vette zokon a dolgot, hanem egyszerűen új időpontot tűzött ki: egy hét múlva, március 6-án, reggeli hét óra előttre rendelte magához a deputáció tagjait, hiába javasolta Bessenyei március 4-ét, azzal az indokolással, hogy addigra az instancia elkészül.¹⁵ Március első napjai még mindig a beadvány tisztázásában telnek; 4-én végre Bécsbe érkezik a Dunántúli Kerület képviselőiben Vidos Sándor,¹⁶ következőképp alapját vesztí a dunántúliakat egyet nem értésének esetleges vádjá; Bessenyeinek tehát meghagyják, vétesse fei őt is a kihallgatást kérők listájára.¹⁷

Élvez az utolsó akadály is elhárult a deputáció útjából, Bessenyei szerepe is véget ért, többet, a Napló sem emlegeti; a befejező rész egyébként, a teljes szöveg hat oldalából majdnem négy, főként a március 6-i két audiencián elhangzottakat rögzíti, a nagyobb pontosság és hitelesség kedvéért dialogikus formában. Mert végül is nem egy, hanem két audienciára került sor: előbb Mária Terézia fogadta az egész deputációt, aztán Zayt és Prónayt a későbbi II. József még külön is — ennek ismertetése azonban a Bessenyei-levele magyarázatához nem szükséges.

4. Az eddig bemutatott Napló-részlet segítségével ugyanis most már a levél összes homályos célzása megfejthető. Február 24-én vagyunk, az audienciák előtt tíz nappal, az evangélikus küldöttség négy tagja lassan egy hete a császárvárosban tartózkodik, s éppen beadványuk — az instancia — németre fordításán dolgoznak. Bessenyei, aki időközben igyekezett és igyekszik számukra előkészíteni a talajt az udvarban¹⁸ (most várok választ az ülendő helyről), ha

¹³ L. HAAN L.: i. m. 5.

¹⁴ Die 24. 25. et 26. quamvis Dnus Újházy transpositionem nondum consummaverat, pro lucrando atamen tempore praesentibus etiam praetitulato Dno Comite Tekely (sic), Agentibus item Joanne Drozdik et Samuele Nagy (vö. 10. jegyz.), ac aliquando ipso atem Dno Bessenay (sic), tam latina, quam germanica instantia in pleno concertabatur, et ubi necessum visum fuerat, modificabatur, Dno Újházy labore et suum horis successivis perficente.

¹⁵ Az előző jegyzetben közölt szövegrész után, folytatálagosan: Die 27. et 28. Instantia germanica in duobus exemplaribus purisabatur, una in originali pro regnante Majestate, alia in Copia pro Augusto Imperatore: quia vero Dnus Besseney pro exoperanda audientia nomina quatuor Deputatorum, nam ex parte Trans Danubiana nullus adhuc advenerat, introperexisset, id vero declarare intermisisset, quod non tantum cum labore parati adire non sint, sed etiam Trans Danubianus Deputatus non dum adsit, ideo Sua Matias die 27. Deputationem comparituram existimando, eandem tempore solitae audientiae quaeri curavit. Deputatis atamen propterea, quod ipsi de eo, ut 27. comparerent, nihil constabat, non ventitibus, sua Maestas eadem adhuc benigne mandare et dignabatur ut futuro die Dominico 6to videlicet Martii veniant, et quamvis Dnus Besseney Suae Matii insinuasset Deputationem die 4ta Martii ita paratam futuram, ut quando quidem Sua Matias mandaret, pro audientia comparere possint, Sua atamen Matias semel de admittenda ad privatam audientiam Deputatione, considerationes habere, declarando jussit eandem 6to Martii ante 7. matutinam praesto esse.

¹⁶ L. 12. jegyz.

¹⁷ . . . siquidem vero eadem die deputatus quoque Trans-Danubianae Superintendententiae advenisset, Perillustris quippe Dnus Alexander Vidos, ideo ad confutandum superius attactum praetextum, quasi vero Trans Danubiani nobiscum sentire nollent, datum est in commissis Dno Besseney, ut huius etiam nomen introperigat (sic).

¹⁸ Sem a levél, sem a napló nem árulja el, milyen viszony állt fenn a református ágens Bessenyei és az evangélikus egyházak között, de ZOVANYI J. úgy tudja (i. m. 18), hogy az evangélikusok szintén hivatalosan megbízták őt ügyek vitelével, éspedig alighanem a református vezetők, talán Belezna tanácsára, aki a Napló

bokros teendői miatt (*el fogot a munka*) személyesen nem is tud (*udvarlására a Ties uraknak mentem volna*),¹⁹ legalább levélben jelentkezik; csatoltan elküld két hozzá érkezett, de a deputáció egy-egy tagjának szóló levelet²⁰ — egyik küldője Podmaniczky János, a Hegyvidéki kerület felügyelője, s így szintén vezető tisztségviselője a korabeli evangélikus egyháznak;²¹ mellesleg pedig sürgeti a delegátusokat, hogy igyekezzenek kérvényük megszövegezésével (*az Istántival sijjétni lehet*), mert a maga részéről erősen bízik a küldöttség sikerében (*én bennem a reménség igen eleven és örvendetes*), amin az audiencia közeli elnyerése és a beadvány kedvező elbírálása alighanem egyaránt értendő.

Most már csupán a Bessenyei- (és a Bessenyei szövegében említett Podmaniczky) levél címzettjének identifikálása van hátra, de az eddigiekből önként adódik, hogy a küldöttség tagjai között kell őt keresnünk. S mivel Bessenyei épp a címzettet (*Tekiníetes Consiliarius uram*) kéri meg, adná át üdvözlését Zaynak, Pongrátnak és Újháznak, eleve csak Prónay jöhet számításba, Vidos Sándor február 24-én még nem lévén Bécsben; arról nem is beszélve, hogy Prónayt mind a Napló, mind a megbízólevelek²² következetesen consiliariusi titulussal illetik, és illethetik is, hiszen már 1770-ben királyi tanácsos volt, később pedig a bárói és a királyi helytartósági tanácsosi címet is megkapta²³. Ilyenformán azonban a levél sorsának rejtélye is kielégítő magyarázatot nyer: kézenfekvő, hogy a deputáció közös céljait is érintő levelet Prónay megmutatta Zay Péternek, mint a küldöttség vezetőjének; az igénytelen kis írás aztán — nyilván feledékenységéből — Zaynál maradt, s így iktatódott végül a család ugróci levéltárába.

¶ Mindent összevetve, Bessenyei között levele és e Napló szerény adalék az első jelentős munkáit már közreeditó író rövidéletű ágensi működéséhez.

Péterffy Ida

PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁM HÁROM LEVELE JANKOVICH MIKLÓSHOZ

Az itt közölt 1817-18-ból való gazdag tartalmú, többféle témával foglalkozó leveleket Horváth Ádám¹ a Göcsej közepén levő Petrikeresztúron írta. Itt töltötte életének utolsó évtizedét egy „jókora tselédházbul” alakított otthonában. „Pusztai szállásá”-ról csak időnként járt be vásárra, megyegyűlésre a kocsin három órányira levő Zalaegerszegre. Életének hatodik évtizedében jár. Erejében, egészségében megfogyatkozva, de élénk szellemi érdeklődéssel. Egy éven belül (1816—17) négy könyve jelenik meg.² Hosszú hallgatás után alkotó munkásságának másodvirágzását éli. Ontja a kéziratokat — nyelvészet, történelem, régészet, filozófia, költészet, lexikon szerkesztés — szinte partatlan áradással. Az 1817. év februárjában indult keszthelyi Helikon ünnepségek aktív résztvevője. Ottani dicsőségének fénye a „kies kietlenek” közt töltött hétköznapijaira is vet pár sugarat.

„Kisded írószobája” zsúfolásig telve szépirodalmi és tudományos könyvekkel, ódon hangszerekkel, köztük egy „1503-ika esztendei” sippal, értékes kéziratokkal, szólásmondásokat, régi dalokat tartalmazó gyűjteményeivel. Rejtett fiókja a bécsi feljelentésre okot adó „bujtató énekei”-t őrzi. Íróasztala felett holtig tisztelt nagy barátjának, az ifjú Kazinczynak arcképe. Közvetlen környezete régiségkedvelését és gyűjtőszenvédélyét mutatja. Erről vallanak az itt közölt levelek is.

A levelek címzettje — Jankovich Miklós (1773—1846) — a főváros kulturális fellendülésében él. Lapszerkesztő, régész, műgyűjtő, történész. Vidéken birtoka, kastélya, Pest-Budán három nagy háza van. Hazai régiségeket, okleveleket, évszázados irodalmi emlékeket, festményeket stb. tartalmazó felbecsülhetetlen értékű gyűjteményét Fejér György ismerteti a *Tudományos Gyűjtemény* 1817. évi XI. kötetében (1—46. l.). A novemberben megjelent közlemény olvasása után Horváth azonnal (dec. 7-én) levelet küld Jankovichnak: „Nagyon meg

szerint február 22-én maga is Bécsbe érkezett, feltehetően azért vagy azért is, hogy a helyszínen kíséresse figyelemmel, adott esetben támogathassa az evangélikus deputáció munkáját.

¹⁹ Ezekben a napokban — 24-én, 25-én és 26-án — Bessenyei a Napló előadása szerint is csak „olykor” (*aliquando*) vett részt a deputáció munkájában.

²⁰ Nem lehetetlen, hogy a két levél a 22-én Bécsbe érkezett Belezna közvetítésével jutott Bessenyeihez.

²¹ L. HAAN L.: i. m. 8; egyébként felügyelői minőségben Podmaniczky írta alá a Hegyvidéki Kerület credenciálisát is.

²² L. 12. jegyz.

²³ L. NAGY I.: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal IX., Pest, 1862, 492.

¹ Horváth Ádám (1760—1820) sem leveleiben, sem műveinek jegyzésénél nem használta az egyébként öt megillető *Páloczi* (palóczyi) előnevet. Ez holta után került végleg a neve elé. — Horváth 3, itt ismertetett levele az OSZK kézirtárában van. Jelezte: Fond. 16) 35. 335. Levelestár.

² A négy könyv: *A Tétényi Leány Mátyás királynál*. Pest, 1816. — *A' Magyarság Magóg Pátriarkhátul fogva I. István királyig*. Pesten, 1817. — *Rudolphias Béts*, 1817. — *Kis Magyar Statistica az Oskolák számára*. Veszprém, 1817.